

233
428.46
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ

Донецький державний комерційний інститут

Авадаллах Хуссейн Саїд

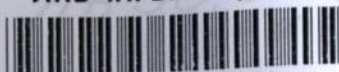
УДК 380.13;635;65.012.122

ДОСЛІДЖЕННЯ РИНКУ ОВОЧІВ ІОРДАНІЇ

Спеціальність 08.07.05 "Економіка торгівлі та послуг"

+ 08.05.02

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

339
338.46

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Донецькому державному комерційному інституті.

Науковий керівник: кандидат економічних наук,
доцент Оносов М.М.

Офіційні опоненти: Доктор економічних наук,
професор Макогон В.В.
кандидат економічних наук,
доцент Бакунов О.А.

Провідна установа: Донецька державна академія управління

Захист відбудеться 26 грудня 1997 року о 12 годині на засіданні спеціалізованої Вченої Ради К 11.055.01 по присудженні наукового ступеня кандидата економічних наук у Донецькому державному комерційному інституті за адресов:

340050, Донецьк - 50, вул.Щорса, 31,
зал засідань Ради.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Донецького державного комерційного інституту.

Автореферат розісланий 25 листопада 1997 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої Ради
канд.економ.наук, доцент

Виноградова О.В.

Загальна характеристика роботи.

Актуальність теми.

Ринок овочів має винятково важливе значення для Йорданії, де при нестачі харчових продуктів простежується швидке зростання чисельності населення.

Серед харчових продуктів овочі займають провідне місце в харчуванні населення Йорданії. Ринок овочів є досить значним за своєю ємністю, яка оцінюється в мільйонах тон в натуральному, та в мільярдах динарів - у вартісному вираженні. Прі цьому Йорданія володіє значним потенціалом зростання виробництва та ринку овочів (наявність, хоч і обмежених, природних ресурсів, значні площі неосвоєних земель, виключно молодий віковий склад населення, надлишок робочої сили, вигідне географічне положення і т.ін.). Однак ці потенційні можливості використовуються недостатньо.

У зв'язку з цим виникає гостра потреба у проведенні спеціальних наукових досліджень фактичного стану попиту та пропозиції овочів у Йорданії. Не маючи таких досліджень важко визначити тенденції та закономірності зміни ринку овочів, основні напрямки та пріоритети його розвитку на перспективу, найбільш точно визначити шляхи їх практичної реалізації в умовах жорсткого обмеження матеріальних та фінансових ресурсів країни. Об'єктивна необхідність вирішення вказаних проблем і визначає актуальність нашого дослідження.

Незважаючи на актуальність, дослідження ринку овочів в Йорданії не проводились, і цей ринок у масштабі країни залишається недослідженим. Відсутність вказаних досліджень поряд з іншими причинами пояснюється слабком розробком теорії та методології проблеми, нестачем наукових кадрів та обмеженістю наукової, нормативної, статистичної інформації. В той же час в Україні різноманітні аспекти ринку досліджені в роботах С.Ю. Антоновського, Л.В. Балабанової, А.А. Ващенко, С.Н. Гончарука, Г.К. Губерної, І.І. Королькова, Л.О. Омелянович, І.В. Сороки, Б.Г. Шелегоди та інших вчених. Теорія і методологія, викладені в наукових працях цих авторів, є базисом дослідження проблем кон'юнктури ринку овочів в Йорданії, проведеного автором.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконана у відповідності з темою, затвердженою Вченою Радою Донецького Державного комерційного інституту від 23 лютого 1995 року (протокол N7).

Мета та задачі дослідження.

Мета даної дисертаційної роботи - об'єктивна оцінка сучасного стану ринку овочів в Йорданії і прогнозування основних тенденцій його розвитку.

Для реалізації цієї мети у дисертації поставлені та вирішуються такі задачі:

-вивчити сутність, особливості та механізм функціонування ринку овочів;

-проаналізувати сучасний стан та динаміку розвитку ринку овочів в цілому по Іорданії;

-провести факторний аналіз попиту та пропозиції овочів, виявити тенденції їх зміни в умовах Іорданії;

-розробити та обґрунтувати методіку прогнозування попиту та пропозиції овочів;

-розрахувати економіко-математичні моделі розвитку попиту та пропозиції овочів, та на їх підставі спрогнозувати динаміку досліджуваних показників ринку овочів в Іорданії на перспективу;

-розробити рекомендації перспективного розвитку ринку овочів в Іорданії.

Об'єктом дослідження є Іорданія та її макроекономічні показники, які формують попит і пропозиції овочів, тенденції та закономірності їх розвитку.

Теоретичною та методологічною підставою дисертації є закони та нормативні документи Іорданії та України, спеціальна література з досліджуваної проблеми, а також наукові праці з методології моделювання та прогнозування економічних процесів.

Під час дослідження використано діалектичний метод, який дозволив розглядати ринок овочів у взаємозв'язку та розвитку. Широке застосування знайшли також методи статичних групувань, кореляційно-регресійного аналізу, комп'ютерної обробки економічної інформації, моделювання, прогнозування, економіко-математичних розрахунків тощо. Як аналітичний матеріал використовувались цифри та фактичні дані державної статистики Іорданії за 1986-1995 роки.

Наукова новизна одержаних результатів

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що дослідження ринку овочів на макrorівні проведено у Іорданії вперше. У результаті дослідження встановлено нові взаємозв'язки, тенденції попиту та пропозиції овочів залежно від чисельності і доходів населення, цін, валового збору, експорту, часу та інших чинників; розраховано ймовірні економіко-математичні моделі і визначені найбільш вірогідні значення прогнозованих показників розвитку ринку овочів в Іорданії.

Практичне значення отриманих результатів

Практична значущість роботи полягає в тому, що вона спрямована на

вирішення конкретних практичних задач. Проведено аналіз моделювання, прогнозування попиту та пропозиції овочів, розроблені їх економіко-математичні моделі. Запропановані висновки та рекомендації можуть бути використані органами державного управління в процесі аналізу, планування, розробки стратегії та тактики розвитку виробництва та споживання, збалансованості попиту і пропозиції овочів та інших соціально-економічних процесів в Іорданії. Крім того, результати роботи можуть слугувати важливою економічною інформацією для суб'єктів ринку овочів в їх практичній діяльності.

Особистий внесок пошукувача

Дисертаційна робота є результатом самостійного дослідження. Автором проведено аналіз сучасного стану ринку овочів в Іорданії і прогноз динаміки його розвитку. Аналітична частина роботи виконана на основі цифрових та фактичних матеріалів, що зібрані автором особисто і оброблені за його участю на ПЕОМ. Разом з тим в процесі інтерпретації розрахованих рівнянь регресії деякі положення, які стосуються тенденцій зміни попиту і пропозиції овочів, сформульовані разом з науковим керівником, що знайшло відображення в спільних публікаціях вказаних у дисертації та авторефераті.

Апробація результатів дисертації

Основні положення дисертації докладались на трьох наукових конференціях Донецького державного комерційного інституту.

Публікації

За матеріалами дисертації надруковано в Україні 4 статті загальним обсягом 0,8 друкованих аркушів.

Структура роботи

Дисертація складається з вступу, трьох глав, 9 підрозділів, висновку, 40 таблиць, 13 малюнків, 17 додатків та списку використаних джерел, що містить 136 найменувань. Текст дисертації викладено на 162 сторінках.

Основний зміст роботи

У вступі розкривається сутність та стан наукової проблеми, обґрунтовуються необхідність, причини та вихідні дані проведення досліджень, надається загальна характеристика роботи.

У першій главі - "Теоретичні основи розвитку ринку овочів" - розглядаються теоретичні основи ринку овочів, формування попиту та пропозиції у системі ринкових відносин.

Ринок є об'єктивно необхідною сферою економічної діяльності, що ґрунтується на вільному виробництві, розподілі, обміні та споживанні. Його виникнення та розвиток обумовлені суспільним роз-

поділом праці та наданням свободи дій виробникам у взаємному обміні продукцією.

Роль ринку у економіці держави досить велика, оскільки ринок через механізм конкуренції сприяє раціональному розподілу ресурсів, впливає на обсяг та структуру виробництва та споживання, оздоровлює економіку шляхом звільнення її від неконкурентноспроможних підприємств, а ринкові ціни виступають носіями економічної інформації, повідомляючи про наявність чи відсутність товарів, їх кількість, якість, витрати виробництва та корисність для споживачів. За певних умов ринкові відносини та зміни, які відбуваються в них, проникають у всі господарські сфери, охоплюють всі регіони, розповсюджуються на всі товари та послуги як у просторі, так і в часі. Вони цікавлять та торкаються не тільки держави та кожного її підрозділу, але і кожного підприємства, кожної людини.

Незважаючи на різноманіття понять ринку, кожне з яких характеризує той чи інший його бік, вивчивши та проаналізувавши різноманіття визначень, автором сформульовано таке визначення ринку. Ринок - це об'єктивна економічна категорія, яка відображає систему різноманітних відносин, що виникають в процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання, які забезпечують їх органічний взаємозв'язок та відповідний механізм взаємодії.

Найяскравіше ринкові відносини проявляються в формі трьох основних параметрів ринку: попиту, пропозиції та ціни. Платоспроможний попит населення являє досить складну соціально-економічну категорію. Ця складність полягає не тільки в тому, що попит формується під впливом багатьох умов, але і в тому, що він може реально виступати в різних видах, приймати різні форми, що помітно ускладнює вивчення та прогнозування попиту, не кажучи вже про його практичне задоволення.

Між величиною попиту та ціною в ринкових умовах спостерігається зворотний зв'язок, відомий в теорії як закон попиту, суть якого полягає в тому, що на будь-якому ринку при інших рівних умовах, існує зворотний зв'язок між ціною товару та величиною попиту, який пред'являється на даний товар. Отже, величина попиту має тенденцію зростання при падінні ціни і тенденцію зменшення при її зростанні.

Зміна грошового доходу по відношенню до більшості видів овочів приводить до підвищення попиту. Якщо овочі взаємозамінні, то зростання цін на одні з них приводить до збільшення попиту на інші, які спроможні їх замінити, але при цьому більш дешеві. Отже, коли два види овочів взаємозамінні, то між ціною на одні з них і попитом на інші існує прямий зв'язок. Якщо овочі взаємодоповнюють одні інших, тоді

між цінов на одні з них і попитом на інші існує зворотний зв'язок.

В умовах ринкової економіки звичайно діє ринкове ціноутворення, коли ціна складається під впливом попиту та пропозиції, виконуючи найважливішу регулюючу функцію збалансованості цих двох показників. І хоча ринкові ціни прийнято вважати вільними, у Іорданії здійснюється державний контроль за цінами. На певні товари, у тому числі і овочі, держава встановлює максимальний та мінімальний рівень цін. У першому випадку стимулюється виробництво та зниження рівня цін, у другому – забезпечення мінімального доходу виробників та додаткове пропонування товару. При цьому роль держави не обмежується встановленням рівня цін, а виражається в подальших діях щодо стабілізації ринку кожного конкретного товару. У результаті цього ціни на овочі протягом багатьох років залишаються досить стабільними. Наприклад, індекс цін на овочі за досліджені 10 років при незначному коливанні по рокам збільшився всього на 9%.

Окрім того, в Іорданії встановлений норматив рівня життя, який включає ії позицій споживчих витрат. При цьому на придбання продовольчих товарів, куди входять і овочі, передбачена витрата в розмірі 58,5% споживчого бюджету. Тому не випадково, що уряд Іорданії приділяє велику увагу регулюванню цін на ці товари.

Поряд з споживчим попитом важливою економічною категорією ринку овочів є товарна пропозиція, під якою ми розуміємо ту частину овочів, яка протягом визначеного часу спрямовується для власного споживання. Як попит є узагальнюючим терміном, який використовується для опису поведінки покупців, так і товарна пропозиція є такою, що характеризує поведінку продавців овочів.

Розуміння суті товарної пропозиції, об'єктивна оцінка ситуації, що склалась, дає можливість виробникам овочів регіону та держави в цілому вирішувати складні економічні проблеми. Виробництво яких овочів зменшити чи збільшити та в якій кількості? На які овочі знизити ціну, чи підвищити, та на скільки, а на які залишити без змін? Ринок показує виробникам та продавцям овочевої продукції яку товарну політику кожен з них повинен проводити у рамках загального товарного пропонування, а держава може додатково стимулювати чи стримувати виробництво та реалізацію деяких овочів, щоб забезпечити чи підтримати умови ринкової рівноваги попиту, пропонування та ціни.

Обсяг товарної пропозиції овочів залежить від ціни. Аналіз практики бізнесу показує, що зміна ціни та товарної пропозиції мають прямий зв'язок, тобто з підвищенням ціни зростає обсяг пропозиції, а при зниженні ціни він зменшується. Цей економіко-математичний зв'язок в еко-

номічній науці відомий як закон пропозиції. Цей закон об'єктивно доводить, що виробники хочуть виробляти і пропозиції до продажу більшу кількість товару по високій ціні. При низьких цінах обсяг попиту перевищує обсяг пропозиції і виникає надлишковий попит. При високих цінах обсяг попиту нижче обсягу пропозиції і утворюється надлишкова пропозиція товару на ринку. У випадку відсутності надлишкового попиту та надлишкової пропозиції, ринок знаходиться у рівновазі. Ціна, при якій обсяг попиту відповідає обсягу пропозиції, називається рівноважною ціною, а відповідний їй обсяг попиту і пропозиції - рівноважним обсягом. При цьому будь-яке відхилення від рівноважного рівня ринковий механізм прагне привести у стан рівноваги. Цю закономірність, яку називають нерідко законом ринкової рівноваги, можна використовувати для прогнозування цін, а також кількості проданих та придбаних овочів, що має велике практичне значення.

У другій главі - "Стан ринку овочів у Іорданії" - дається стисла соціально-економічна характеристика Іорданії, проводиться кореляційно-регресійний аналіз споживчого попиту та товарні пропозиції овочів.

Іорданія - невелика держава на Близькому Сході площею 89927 кв.км. Чисельність населення - 4290 тис.чоловік, з них 1662,4 чоловік сконцентровано у столиці Амані. Щільність населення вздовж річки Іордані складає 28-35 чоловік на кв.км, в південних та східних районах - менше 1 чоловіка на кв.км. Щорічний приріст населення до 2000 року прогнозується на рівні 3,8%.

Іорданія - землеробсько-скотарська країна з зароджуваним промисловим виробництвом. За 1990-1995 рік валовий внутрішній продукт країни виріс у поточних цінах на 83%, у тому числі продукції сільсько-господарських галузей на - 16%. Серед галузей промисловості велике значення має видобуток фосфатів, обсяг якого за 25 років збільшився у 50 разів та досяг у 1994 році 7,1 млн. тонн. Разом з тим у Іорданії слабо розвинено виробництво харчової та переробної промисловості, у тому числі переробка овочів. Темпи розвитку цих галузей надто недостатні.

Сільськогосподарське виробництво у валовому суспільному продукті займає 5%. Під землеробство відведено всього 3569 кв.км. (392,2 тис. донумів¹) землі або 4% загальної земельної площі країни, хоча може бути використано не менш ніж 10%. При цьому найбільшу частину оброблюваних

1) Донум - міра площі землі в Іорданії, що дорівнює 910 кв.м. (Див. Бабанов К.Х. Арабсько-російський словник. - М.: "Російська мова", 1984, с.270)

земель представляють богарні землі, але тільки 7% зростають. Головними причинами значної частини незасвоєних земель є: мала кількість природних опадів та гостра нестача води для поливу, міграція сільських мешканців у міста, нестача інвестицій у фермерів та ін. Це негативно позивається на економіці країни, задоволенні потреб у продукції сільського господарства, призводить до перевищення імпорту продовольства над експортом майже у 1,5 рази, утворенню зовнішнього боргу та інших негативних наслідків.

У дисертації досліджується попит та пропонування овочів у взаємозв'язку з чисельністю та доходами населення, індексом цін, площею, зайнятою під овочами, урожайністю, валовим збором, експортом, часовим фактором та іншими показниками, які у значній мірі визначають розвиток ринку овочів у Іорданії. У ролі показника споживчого попиту автором обрано роздрібний товарооборот овочів, який досить об'єктивно відображає обсяг реалізованого попиту та найбільш часто використовується дослідниками ринку у процесі ретроспективного аналізу цього параметру. Фактор часу взято нами тому, що він охоплює вплив неврахованих факторів і такі моделі можна використовувати для прогнозування.

У процесі дослідження проаналізовані статистичні дані за десятирічний період, який у загальних рисах можна охарактеризувати як період значного, хоч і нерівномірного зростання досліджуваних показників під впливом багатьох, у тому числі й випадкових факторів. Ймовірносний характер вихідних даних помітно ускладнює дослідження з допомогою звичайного аналізу, але дає можливість широко використовувати кореляційно-регресійний аналіз, що дозволяє викривати такі тенденції та закономірності, які важко чи неможливо виявити іншими методами.

В результаті кореляційно-регресійного аналізу та комп'ютерної обробки досліджуваних показників нами виявлені певні кореляційні зв'язки, які роблять суттєвий вплив на формування ринку овочів у Іорданії. Так, наприклад, роздрібний товарообіг овочів тісно пов'язаний з чисельністю населення (коефіцієнт кореляції 0,96), доходами населення (0,94), товарною пропозицією (0,93) і урожайністю (0,89). Слабкий зв'язок між товарообігом овочів та цінами на них, коефіцієнт кореляції якого склав всього 0,46, говорить про недостатній вплив цін на попит та про недосконалу систему ціноутворення. Зокрема, сильне державне регулювання цін у Іорданії шляхом встановлення верхньої та нижньої межі призводить до того, що ціна, як важливий механізм ринку, який покликаний урівноважити попит і пропозицію, справляє слабкий стимулюючий вплив на них, а в цьому випадку слід використовувати інші способи більш м'якого регулювання цін.

По всіх досліджуваних взаємозв'язках розраховані рівняння регресії. В таблиці і наведені рівняння регресії роздрібного товарообігу овочів та критерій їх оцінки.

Вірогідність розрахованих рівнянь регресії досить висока і підтверджується відповідними критеріями оцінки. Це дозволяє з ймовірністю 95% стверджувати, що цифрові дані, які використовувались в рівняннях, розділяються у відповідності із законом нормального розподілу, а одержані математичні моделі придатні для практичного використання в процесі аналізу, оцінки і прогнозування роздрібного товарообігу овочів у Іорданії.

Таблиця 1

-Рівняння регресії роздрібного товарообороту овочів і критерій їх оцінки

Рівняння регресії	Коефіцієнт кореляції	Критерій Фішера	Відносна помилка апроксимації	Критерій Дарбіна-Уотсона
$Y=43500+14,58x_4+4106x_8$	0,984	31,27	2,02	1,68
$Y=45000+54,25x_7+5798x_8$	0,980	25,41	2,30	1,71
$Y=64400+528x_8+30,69x_9$	0,986	36,91	2,29	1,86
$Y=81200+703,2x_8-5,547x_{10}$	-0,979	24,22	2,68	1,86

- Примітка У - роздрібний товарообіг овочів, тис.динарів;
 x_4 - чисельність населення Іорданії, тис.чоловік;
 x_7 - дохід на душу населення за рік, динарів;
 x_8 - час, роки;
 x_9 - товарна пропозиція овочів, тис.тон;
 x_{10} - експорт овочів, тис.тон.

На основі проведеного аналізу нами встановлені тенденції зміни роздрібного товарообігу овочів. Наприклад, зміна валового збору на одну тисячу тон призводить до зміни роздрібного товарообігу овочів на 40,3 тис. динарів, зростання чисельності населення на одну тисячу чоловік збільшує товарообіг овочів на 14,58 тис. динарів, збільшення доходу на душу населення на один динар призводить до зростання товарообігу овочів в цілому по країні на 54250 тис. динарів.

Аналогічні моделі взаємозв'язку роздрібного обігу овочів з факторами, які аналізувалися, розроблені нами на 8 основних видах овочів: картоплі, томатів, огірків, квасолі, кабачків, перцю і капусти.

В дисертації проведений кореляційно-регресійний аналіз товарної пропозиції і валового збору овочів та їх окремих видів. У результаті

аналізу встановлено, що товарна пропозиція овочів тісно пов'язане з чисельністю населення (коефіцієнт кореляції 0,94), валовим збором овочів (0,93), урожайністю (0,91), доходами на душу населення (0,81), садівною площею (0,74) та часом, який виключає невраховані фактори (0,89).

Разом з тим слабкий кореляційний зв'язок знайдено між товарною пропозицією та індексом цін в зв'язку з жорстким регулюванням цін у Іорданії.

По всіх досліджених взаємозв'язках автором розраховані однофакторні та двофакторні рівняння регресії. Двофакторні рівняння регресії товарної пропозиції овочів і критерії їх оцінки наводяться в таблиці 2.

Таблиця 2

- Рівняння регресії товарного пропонування овочів і критерії їх оцінки

Рівняння регресії	Коефіцієнт кореляції	Критерій Фішера	Відносна помилка апроксимації	Критерій Дарбіна-Чотсона
$Y=173+0,6497x_1+12,23x_2$	0,92	6,38	5,65	1,92
$Y=287+0,0015x_2+39,42x_8$	0,91	5,78	6,47	1,90
$Y=177+166,9x_3+23,19x_8$	0,92	6,71	6,50	2,40
$Y=472+0,3925x_4-23,0x_8$	0,93	7,23	6,16	2,21
$Y=467+0,012x_6-33,98x_8$	0,91	6,04	6,08	1,86

Примітка у - товарна пропозиція овочів, тис.тон;

x_1 - валовий збір овочів, тис.тон;

x_2 - садивна площа, донумів;

x_3 - урожайність овочів, тон/донум;

x_4 - чисельність населення Іорданії, тис.чоловік;

x_6 - роздрібний товарооборот овочів, тис.динарів;

x_8 - час, роки.

Всі подані моделі цілком вірогідні, відповідають встановленим критеріям та можуть бути рекомендовані для практичного використання.

Одним із головних факторів, що впливають на формування товарної пропозиції овочів, є їх валовий збір. Тому валовий збір овочів тісно пов'язаний із урожайністю та часовим фактором. Коефіцієнт кореляції, за нашими розрахунками, склав 0,948, на 89,9% пояснює зміну валового збору овочів під впливом цього фактору та незмінності інших факторів. Рівняння регресії цього взаємозв'язку має такий вигляд:

$$Y = 177 + 122,8x_3 + 30,04x_4,$$

де Y - валовий збір овочів, тис.тон;

x_3 - урожайність овочів, тонн/донум;

x_4 - час, роки.

Тісний зв'язок встановлено також між валовим збором овочів, їх товарною пропозицією та часом, коефіцієнт кореляції якого склав 0,928, який на 88% пояснює зміну валового збору овочів за рахунок цього фактору. Рівняння регресії у цьому випадку має такі параметри:

$$Y = 211 + 26,58x_2 + 0,638x_3,$$

де x_2 - товарна пропозиція овочів, тис.тонн.

Вірогідність обох поданих рівнянь відповідає усім критеріям оцінки, що дає можливість використовувати їх для практичних розрахунків.

Факторний аналіз і проведені розрахунки показали, що вплив досліджуваних показників на товарну пропозицію та валовий збір різних видів овочів неоднаковий. Товарна пропозиція картоплі, наприклад, більшою мірою залежить від валового збору, обсягу реалізації, часового фактору, чисельності та доходів населення; томатів - від чисельності населення, валового збору, часу і обсягу реалізації; кабачків - від валового збору, чисельності населення та часу; капусти - від чисельності та доходів населення, часу; квасолі - від обсягу реалізації, урожайності, валового збору, часу і доходів. Товарна пропозиція цибулі та перцю тісно не пов'язана з жодним із досліджуваних факторів окремо, але ціна і обсяг реалізації, разом взяті, впливають істотно.

Валовий збір різних видів овочів також по різному змінюється під впливом досліджуваних факторів. Валовий збір картоплі тісно пов'язаний з посадковою площею і часом; томатів - з часом, товарною пропозицією, посадковою площею та доходами населення; кабачків - з урожайністю, обсягом реалізації, товарною пропозицією, доходами населення і часом; капусти - з посадковою площею і урожайністю; квасолі - з обсягом реалізації, урожайністю і часом; цибулі - з посадковою площею та товарною пропозицією.

По всіх виявлених зв'язках основних видів овочів автором дисертації розраховані однофакторні та двофакторні рівняння регресії, визначені тенденції зміни товарної пропозиції і валового збору при дії впливаючих факторів, значення і практичне використання яких дає можливість глибше аналізувати, об'єктивно оцінювати і точніше моделювати

Їх зміну у перспективі.

У третій главі – "Прогноз розвитку ринку овочів у Іорданії" – розглядається методологія і методика прогнозування, приводяться і аналізуються розрахунки прогнозу попиту та пропозиції овочів.

Можливості управління та державного регулювання ринку овочів в Іорданії можна помітно підвищити за допомогою прогнозу на основі економіко-математичного моделювання. Економіко-математичне моделювання – систематизований спосіб побачити варіанти майбутнього, визначити потенційні можливості та наслідки альтернативних рішень, об'єктивно порівняти їх. Вибір кращої з альтернатив дає можливість раціональніше розподілити ресурси, встановити послідовність дій, залучити нові резерви і т.ін.

Нові математичні моделі ґрунтуються на фактичних даних державної статистики Іорданії за десятирічний період, яким можна довіряти, оскільки вони, за деякими виключеннями, достатньо стабільні, чітко уловлюють тенденції і закономірності розвитку ринку овочів в країні, встановлені в результаті проведеного кореляційно-регресійного аналізу. В процесі прогнозування використана методика, яка ґрунтується на визначених наукою і практикою теоретичних положеннях кореляційно-регресійного аналізу і його можливостях моделювання економічних процесів. На основі кореляційно-регресійного аналізу нами розраховані тренди досліджуваних показників ринку овочів Іорданії, а за допомогою двофакторних моделей визначені прогнози попиту, товарної пропозиції і валового збору овочів в цілому і їх окремих видів на 1997-2000 роки.

Вірогідність розрахованих прогнозів перевірена автором за допомогою коефіцієнтів кореляції, критеріїв Фішера, Дарбина-Уотсона, відносної помилки апроксимації та інших оціночних критеріїв, які рекомендуються для цих цілей. Крім того, нами проведено розрахунок і порівняльний аналіз прогнозованих показників на основі декількох економіко-математичних моделей з включенням різних факторів. При цьому по всіх продубльованих моделях одержані дуже близькі результати з відхиленням менше 1%.

З метою уточнення одержаних розрахунків нами визначені також довірчі інтервали та найбільш ймовірні значення прогнозованих показників.

Таким чином, розраховані прогнози пройшли достатню теоретичну перевірку і можуть бути рекомендованими для практичного використання в процесі аналізу, планування та прогнозування ринку овочів Іорданії.

У висновку дисертації сформульовані висновки та рекомендації, які спрямовані на пошук резервів перспективного розвитку ринку овочів Іор-

дані та практичне використання отриманих результатів.

В процесі дослідження встановлено, що споживчий попит на овочі носить масовий, стійкий характер, але підвладний сезонності та є еластичним. В умовах Іорданії попит на овочі відрізняється значним, хоч і нерівномірним зростанням. Середньорічний приріст роздрібного товарообігу овочів за досліджуваний десятирічний період склав 6821 тис. динарів або 6,3%.

Рівень споживання овочів в Іорданії наближається до задоволення та вступає в стадію якісного перетворення. Це підтверджується тим, що загальне споживання овочів в Україні складає 241 кг. на душу неселення, або 146% до раціональної норми, що є в Україні. Разом з тим структура споживання овочів відрізняється від української. Якщо в Україні раціональною нормою передбачено споживання картоплі 95 кг. на душу населення, в Іорданії фактичне споживання картоплі в 1995 році склало всього 23 кг. Це пояснюється різною роллю картоплі у харчуванні населення. В Україні картопля є одним із основних продуктів харчування. В Іорданії таким продуктом є рис.

Аналіз показав, що серед досліджуваних факторів, які формують споживчий попит на овочі, найбільше впливає чисельність населення. Зростання чисельності Іорданії на 1 тис. чоловік призводить до збільшення реалізації овочів на 14,58 тис. динарів. При щорічному зростанні чисельності населення на 3,8% або більше 160 тис. чоловік збільшення товарообігу овочів за рахунок цього фактору складає 2376 тис. динарів або 34% його зростання. Цю тенденцію та запропоновану модель її розрахунку особливо необхідно враховувати в Іорданії, де дуже великий приріст чисельності населення.

За рахунок зростання доходів на душу населення роздрібний товарообіг овочів в цілому по країні збільшується на 1023 тис. динарів в рік, або 15% цього приросту. Економіко-математичну модель, яка враховує вплив цього фактору, слід використовувати при збалансуванні роздрібного товарообігу овочів та доходів населення.

Розрахунки показали, що зростання товарообігу овочів на 2349,7 тис. динарів (34,4%) забезпечується за рахунок збільшення їх валового збору і на 1535 тис. динарів (25,5%) – за рахунок зростання товарного пропонування. Взаємозв'язок, який враховує ці фактори, та методи їх розрахунків можуть знайти практичне втілення при збалансуванні попиту, валового збору та товарного пропонування овочів в процесі стратегічного і поточного планування.

Формування споживчого попиту, валового збору та товарного пропонування овочів залежить від урожайності. При зростанні урожайності

овочів на 1 тону з донума їх валовий збір збільшується на 12,28 тис. тон (21%), товарне пропонування - на 11,69 тис. тон (23,4%), роздрібний товарообіг - на 483,2 тис. динарів (7%) в рік. Ці кількісні співвідношення і методи їх визначення доцільно використовувати у процесі планування і коригування валового збору, попиту, пропонування і цін овочів з урахуванням змін урожайності.

В результаті досліджень встановлено, що збільшення валового збору овочів на 1 тис. тон дозволяє збільшити їх товарне пропонування на 649 тон, у тому числі по картоплі - 761 тон, помідорах - на 756 тон, квасолі - на 507 тон. Ці розраховані показники дають оцінку товарності овочів, яка в Іорданії досить висока, хоча і може бути підвищена за рахунок зниження збитків й розширення переробки овочів.

Прогноз розвитку ринку показав, що з плином часу збільшуватимуться всі основні його параметри. Згідно нашим розрахункам попит на овочі у Іорданії в 2000 році досягне 176884-179275 тис. динарів і збільшиться на 23,7%. При цьому за рахунок зростання чисельності населення він повинен зрости на 14,58 тис. динарів у рік на кожну тисячу чоловік росту чисельності населення, за рахунок росту доходів населення - на 54,25 тис. динарів на кожен динар росту доходу на душу населення, за рахунок товарного пропонування - на 30,69 тис. динарів на кожну тисячу тон його росту, за рахунок росту урожайності - на 483,2 тис. динарів на кожну тону приросту урожайності з донума.

Протягом прогнозованого періоду буде простежуватись збільшення попиту на усі види овочів. Однак найшвидшими темпами буде збільшуватися попит на помідори (31,7% в 2000 році до рівня 1995 року), а найповільніше - на капусту (9,9%).

Розрахунки показують, що товарна пропозиція на ринку овочів Іорданії в 2000 році в порівнянні з 1995 роком виросте на 25% і становитиме до кінця періоду, що прогнозується, близько 1272,74 тис.тон. Зростання товарної пропозиції буде відбуватися за рахунок збільшення валового збору на 649,7 тис.тон і під впливом зростання попиту на 12,33 тони на кожну тисячу динарів росту споживчого попиту.

Валовий збір овочів в 2000 році зросте на 26,1% до рівня 1995 року і досягне, за нашими розрахунками, 1418,56 тис.тон. Валовий збір томатів зросте на 12,7%, картоплі - на 4,2%. Приріст валового збору інших видів овочів буде в межах 10-15%.

За рахунок збільшення валового збору овочів в періоді, що прогнозується, в Іорданії може з'явитися можливість додатково експортувати більше одинадцяти тисяч тон овочів. Тому необхідно шукати нові ринки збуту овочів за межами країни. На наш погляд, одним із потенційних по-

купців іорданських овочів може стати Україна, особливо таких овочів, які в Україні не вирощуються (солонка картопля, деякі бахчові і т.ін.) Цьому сприяє ряд обставин: незадовільнений попит на овочі в Україні, низькі ціни на них в Іорданії, необхідність розширення асортименту та інші.

Можливість збільшення експорту овочів підтверджується й іншою тенденцією - більш швидкими темпами збільшення товарної пропозиції в порівнянні із збільшенням попиту. За нашими розрахунками, до 2000 року товарна пропозиція овочів збільшиться на 25%, а попит - на 23,7%. Враховуючи досить високий рівень задоволення попиту, можна чекати надмірної пропозиції овочів на ринку Іорданії в 2000 році. Результатом такого становища найімовірніше буде зниження цін, що приведе до зменшення прибутків виробників. З метою недопущення такої ситуації уряду Іорданії необхідно передбачити цілий ряд заходів. Першочерговими заходами у цій ситуації, на наш погляд, є такі:

1. Збільшення експорту овочів до інших країн.

2. Обмеження імпорту овочів із інших країн, який може знизити товарну пропозицію овочів у Іорданії, хоча і послабить конкуренцію на овочевому ринку.

3. Розвиток переробної промисловості в Іорданії.

Проведений нами кореляційно-регресійний аналіз, прогнозовані розрахунки, що зроблені на його основі, виявлені тенденції і закономірності, торкаються багатьох проблем, які вимагають об'єктивного практичного вирішення. Тому з метою успішного розвитку ринку овочів Іорданії необхідно здійснити ряд практичних заходів, головні з яких такі.

1. Для більш повного виявлення потенційних можливостей ринку овочів та їх успішної реалізації рекомендуємо міністерству промисловості та торгівлі Іорданії розробити стратегічну програму подальшого розвитку ринку овочів в країні, у якій слід передбачити чіткі орієнтири і пріоритети виробництва, переробки та реалізації овочів, формування попиту та товарної пропозиції овочевої продукції у тісному взаємозв'язку з такими соціально-економічними показниками, як зростання чисельності та доходів населення, роздрібного товарообігу, експорту, імпорту, розширення матеріально-технічної бази усіх ланок овочевого конвейера.

2. Необхідно виробити і привести в дію політику державної підтримки, розробити необхідний механізм цієї підтримки, який може реалізуватися через канали пільгового кредитування та оподаткування, прямого субсидування та державної закупки надлишків овочевої продукції.

3. З метою залучення національних та іноземних інвестицій, на наш

погляд, доцільно розробити проекти, які потребують такі інвестиції.

4. Для запобігання нерівномірності вирощування овочів і поліпшення забезпечення ними населення необхідно ефективніше використовувати посівні площі, особливо поливні. Забезпечити на них посів та збір 2-3 врожаїв за рік, що цілком дозволяють кліматичні умови Йорданії.

5.3 метою максимального задоволення потреб населення в овочах доцільно знайти додаткові площі для вирощування овочів за рахунок використання косогорів та занедбаних земель, на яких можна вирощувати овочі. Така можливість у Йорданії є, тому що із 88823 кв.км. загальної земельної площі у сільськогосподарському виробництві використовується тільки 3,56 тис.кв.км. або 4% потенційно можливих площ.

6.3 метою усунення міжсезонної пропозиції овочів, розширення їх асортименту, збільшення експорту овочевої продукції треба створити у Йорданії розгалужену мережу сучасних підприємств по переробці та зберіганню овочів. За нашими підрахунками, досить реально довести частку переробки овочів в країні до 20%, а експорту до - 25% валового збору.

7. Важливо забезпечити активне проведення маркетингової діяльності на внутрішньому і особливо на зовнішньому ринку овочів, в процесі якої слід приділити особливу увагу формуванню та стимулюванню попиту на овочі, їх якості, екологічної чистоти, асортименту, цінам, рекламі, збуту та іншим елементам маркетингу.

Успішна реалізація запропонованих заходів, на наш погляд, дозволить вирішити багато проблем та помітно прискорити розвиток ринку овочів Йорданії.

За темою дисертації опубліковані в Україні такі роботи:

1. Оносов М.М., Авадаллах Саїд. Оцінка сучасного становища забезпечення продовольчими товарами населення Йорданії. //Торгівля і ринок України: Тем. зб. наук. пр. з проблем торг. і громад. харч. -Донецьк, ДДКІ, -1995, -С.53, 0.Б.д.а.

2. Оносов М.М., Авадаллах Саїд. Стан і проблеми розвитку сільськогосподарського виробництва Йорданії. //Торгівля і ринок України: Тем. зб. наук. пр. з проблем торг. і громад. харч. -Донецьк, ДДКІ, -1996, -С.85, 0.Б.д.а

3. Оносов М.М., Авадаллах Саїд. Кореляційно-регресійний аналіз і прогноз товарного пропонування овочів у Йорданії. //Придніпровський науковий вісник. Серія "Економіка" -1997, -№ 29, -С.1-4, 0.3.д.а.

4. Оносов М.М., Авадаллах Саїд. Деякі тенденції споживчого попиту овочів у Йорданії. //Торгівля і ринок України: Тем. зб. наук. пр. з проблем торг. і громад. харч. -Донецьк, ДДКІ, -1997, -С.49, 0.2.д.а.

Авадаллах Хуссейн Саїд. Дослідження ринку овочів Іорданії - рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.07.05 - Економіка торгівлі та послуг - Донецький державний комерційний інститут, Донецьк, 1997.

Дисертація присвячена аналізу та прогнозу розвитку ринку овочів Іорданії, містить результати кореляційно-регресійного аналізу і розрахунки можливих його показників в перспективі. Виявлено тенденції зміни попиту і пропозиції овочів в залежності від чисельності та доходів населення, індексу цін, валового збору, експорту та інших факторів. Встановлено, що загальне споживання овочів у Іорданії значно перевищує раціональні норми споживання України і знаходиться у стадії якісного перетворення. Зроблено висновки про зміну попиту і пропозиції овочів внаслідок досліджених факторів. Розроблено рекомендації щодо збільшення валового збору, товарної пропозиції, роздрібного товарообігу, переробки та експорту овочів у Іорданії.

Ключові слова: ринок овочів Іорданії, кореляційно-регресійний аналіз ринку, попит і пропозиція овочів в Іорданії, прогнозування тенденцій розвитку кон'юнктури ринку, моделювання тенденцій попиту та пропозиції овочів.

Авадаллах Хуссейн Саїд. Исследование рынка овощей в Иордании - Рукопись

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.07.05 - Экономика торговли и услуг - Донецкий государственный коммерческий институт, Донецк, 1997.

Диссертация посвящена анализу и прогнозу развития рынка овощей Иордании, содержит результаты корреляционно-регрессионного анализа и расчеты возможных его показателей в перспективе. Выявлены тенденции изменения спроса и предложения овощей в зависимости от численности и доходов населения, индекса цен, валового сбора, экспорта и других факторов. Установлено, что общее потребление овощей в Иордании значительно превышает рациональные нормы потребления Украины и находится в стадии качественного преобразования. Сделаны выводы об изменении спроса и предложения овощей за счет исследованных факторов. Разработаны рекомендации по увеличению валового сбора, товарного предложения, розничного товарооборота, переработки и экспорта овощей в Иордании.

Ключевые слова: рынок овощей Иордании, корреляционно-регрессионный анализ, спрос и предложение овощей, прогнозирование развития конъюнктуры рынка, моделирование тенденций развития спроса и предложения овощей.

Abadallah Hussein Said

The Research work of Jordan vegetable market. Manuskript.

The Thesis for the scientific degree of Phd in Economics, on the specialization 08.07.05 -Economics of commerce and Service -Donetsk State Commercial Institute, Donetsk, 1997.

The Thesis is devoted to the analysis and forecast of the development of the Jordan vegetable market, containing correlational - regressional analysis and calculation of possible datas in future. It was established the tendency of change in demand and supply of vegetables depending on quantity of people, income, price level, total production, export and other factors. It was revealed that general consumption of vegetables in Jordan is far more higher than in Ukraine and undergo the quantitative changes.

The conclusions were made on the changes in demand and supply of vegetables through the researched factors. The recommendations were made on increasing the total output, goot supply, retail product turnover, processing and export of Jordan vegetables.

Key words: vegetables market of Jordan, correlational and regressive analysis of the market, vegetables supply in Jordan, forcasting development for market conjuncture, tred development modelling.

Підписано до друку 24.11.97.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Тираж 100 прим.
Заказ №323.

Дон. міська типографія.

AB 38978

AB 38978